

Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

LPKTS puslapis interne: <http://www.lpkts.lt>

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGOS SAVAITRAŠTIS

* 2015 m. rugsėjo 11 d. *

Alytaus mūšio pristatymas DK Birutės ulonų batalione

Karininkas Antanas Juozapavičius. 1917 metai

Rugpjūčio 28 dieną Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų bataliono ramovėje įvyko Alytaus mūšio pristatymas „1919 m. vasario 13 d. kova dėl Alytaus. Karininko A. Juozapavičiaus žūtis“. Renginyje dalyvavo Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vadas generolas majoras Almantas Leika, Sausumos pajėgų štabo ir Sausumos pajėgų padalinį vadai arba juos pavaduojantys asmenys.

Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų bataliono vadas majoras Darius Bernotas apibūdino 1919 metų vasario 12–

13-osios Alytaus kautynes ir jų tolimesnėms Lietuvos kariuomenės kovoms. Ulonų bataliono karininkai išnagrinėjo šio mūšio strategiją ir taktiką, vėliau dalyviai vyko į mūšio vieta, kur buvo pristatyta jo eiga.

Vyresnysis leitenantas Marius Metlovas pristatė

1918–1919 metų Lietuvos politinę, ekonominę, socialinę situaciją, Lietuvos kariuomenės formavimą, aptarė 1919 metais Lietuvoje naudotas masinio informavimo priemones, Alytaus infrastruktūrą ir karines pajėgas.

Kapitonas Gytis Metlovas pateikė 1919 metų vasario 13 dienos mūšio aplinkos analizę, aptarė priešiškų pajėgų (Lietuvos kariuomenės 1-ojo pėstininkų pulko ir Raudonosios armijos Pskovo divizijos 2-os brigados 3-io ir 4-o pulku) uždavinius ir vertinimą, vietovę, mūšio barus ir priartėjimo keilius, civilių vertinimą, motyvaciją bei logistikos problemas.

Šių eilučių autorius pristatė pranešimą „Karininkas Antanas Juozapavičius (1894–1919): asmenybės bruožai ir atminimo įamžinimas“. Jame paminėjo svarbiausius žymiojo karžygio biografinios faktus.

Prieplaukoje prie Nemuno, kur anksčiau stovėjo senasis tiltas, buvo pristatyta mūšio eiga. Kapitonas Gytis Metlovas ir vyresnysis leitenantas Marius Metlovas išsamiai paaiškino kautynių eiga, pulko vado nurodymus mūšio metu ir karininko A. Juozapavičiaus žūties aplinkybes.

Ulonų bataliono vadas majoras Darius Bernotas, apibendrindamas Alytaus mūšio pristatymą, nurodė galimas lietuvių pralaimėjimo priežastis. Tai – naujas pulko vadas (nuo 1919 metų vasario 3 dienos), vėluojantis karių perginklavimas, įtempti santykiai su vo-

kiečių igula Alytuje, žiema ir didelis sniego kiekis, trukdės panaudoti turimą rezervą. Nors kariai buvo silpnai pasirengę kautis, tačiau labai motyvuoti ginti gimtajį kraštą.

Diskusijos metu Sausumos pajėgų vadas generolas majoras Almantas Leika paminėjo, kad Alytaus igulos kariškiai šiu dienų kariniu požiūriu jau išanalizavo tris Dzūkijoje vykusių kautynes su Lietuvos priesais: 1945 metų gruodžio 15 dienos Merkinės kautynes, 1945 metų gegužės 16 dienos ir 1919 metų vasario 12–13 dienų Alytaus kautynes.

Mūšio analizavime dalyvavęs Alytaus miesto savivaldybės meras Vytautas Grigaravičius padėkojo kariškiams už informatyvius pranešimus. Taip pat meras pasidalijo minčių apie numatomą Alytuje statyti paminklą Antanui Juozapavičiui. Alytiškius ragino prisidėti parenkant vietą paminklui. Savivaldybė netgi planuoja išteigti visuomeninį komitetą, kuris rūpintys šio paminklo statymu. Norima pritraukti ir lietuvių išeivijos atstovų iš Jungtinės Amerikos Valstijų, Kanados ir kitų šalių. Paminklą būtų galima atidengti 2019 metų vasarą – Antano Juozapavičiaus žūties 100-ujų metinių proga. Iki tol Antano Juozapavičiaus bareljefas bus atidengtas jo gimtinėje Pasvalyje.

Po to renginio dalyviai vyko į Alytaus miesto Šv. Angelų Sargų bažnyčios šventorių. Pirmojo Lietuvos kariuomenės kari-

ninko, žuvusio užlaivę, atminimas buvo pagerbtas tylos minute. Pagarbos gėlių padėta prie paminklų kariņinkui Antanui Juozapavičiui ir Lietuvos kariuomenės savanoriams, žuvusiems Lietuvos Nepriklausomybės kovose.

Gintaras
LUČINS-
KAS

Dirbame dėl didvyrių atminimo

2014 metų gegužės 14 dieną Lietuvos Respublikos kultūros paveldo centro (KPC) vyresnysis paminklotvarkininkas Valdas Striužas ir vyresnysis paminklotvarkininkas kartografas Gervaldas Zabarauskas Lazdijų rajono Šventežerio miestelio kapinėse nustatė Nepriklausomybės kovų dalyvių Juozo Slaviko ir Antano Gritėno kapų teritoriją – ribas su gretimais kapais. Išsiaiškino civilių užlaidojimo faktą Juozo Slaviko kapavietėje. Po to matavo paminklų dydžius, apvadus, abiejų kapų padėtį kapinėse (vėliau bus perkelta ant oro nuotraukos), iš visų pusų nufotografavo, įvertino būklę, išsiaiškino vertingasias savybes, užrašus. Kartografas nubraižė teritorijos planą ir kapo padėtį, nustatė koordinates. Vėliau buvo rengiamas Kapų akto projektas: rašomi istoriniai duomenys, literatūros šaltiniai, spausdinamos nuotraukos, įtraukiama teritorijos planas.

Istorikas Valdas Striužas, rengdamas projektą, numatė reikšmingumo lygenį, vertingųjų savybių pobūdį. Parėngta projektinė medžiaga 2015 metų pradžioje pateikta Nekilnojamojos kultūros paveldo vertinimo tarybai.

2015 metų gegužės 18 dieną Nekilnojamojos kultūros paveldo vertinimo taryba nusprendė Lietuvos partizano, šaulio Juozo Slaviko ir Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio, šaulio Antano Gritėno kapus įtraukti į Kultūros vertibių registrą. Kapams suteikė teisinę apsaugą, tuo pačiu ver-

tybėmis pripažino abu paminklus. Vertingųjų savybių pobūdis – istorinis ir memorialinis. Objektų reikšmingumo lygmuo – nacionalinis.

2014 metų gegužė ekspedicijos metu buvo išaiškintas iki šiol neregistruotas šaulio Tarsaso Fiodorovo kapas Lazdijų rajono Puodžiškės kaimo senosiose kapinėse. rengiamas jo akto projektas. Kultūros vertinimo tarybai pateiktas iki šiol neregistruotas kario savanorio Liudviko Stanišausko kapo Alytaus rajono Mančiūnų kaimo kapinėse, projektas.

Istoriko Valdo Striužo teigimu, svarbu rašyti, kas iki šiol nepadaryta: užlaidoti, pradingę, nuversti kryžiai, todėl ir nežinomi 2 karių kapai Lazdijų rajono Kučiūnų kaimo kapinėse; užlaidoti, pradingę, nuversti kryžiai, todėl ir nežinomi 2 karių – Motiejus Skripkos ir Maušo Zavacko – kapai Lazdijų miesto Kauno gatvės kapinėse; iki šiol neišaiškintas, neregistruotas kario savanorio Liudo Večerkausko kapas Lazdijų rajono Seirijų miestelio kapinėse; iki šiol neišaiškintas kario Adolfo Šmigelskio kapas Alytaus rajono Užukalnių kaimo kapinėse; Alytaus miesto kapinėse užlaidoti, nuversti, pradingę 26 karių kapų kryžiai, tad šie kapai nežinomi (23 – miesto kapinėse Savanorių gatvėje, 3 – miesto žydų kapinėse Smėlio ir Medžiotojų gatvėse; Alytaus rajono Daugų miestelio kapinėse žinomi 16 karių kapai; registruoti 10, 6 rasti neapyko).

(keliamas į 7 psl.)

Alytaus Šv. Angelų Sargų bažnyčios šventoriuje pagerbiamas A. Juozapavičiaus atminimas

Komunistinės genocidas po įstatymo priedanga

Dr. Zitos ŠLIČYTĖS pranešimas, skaitytas konferencijoje „Lietuvos gyventojų sovietinio genocido organizatoriai ir vykdytojai: istorinis, moralinis ir teisinis atsakomybės įvertinimas“

Marionetinės LSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakymu nuo 1940 metų gruodžio 1 dienos RSFSR Baudžiamasis kodeksas įsigaliojo okupuotos Lietuvos teritorijoje. Okupavus Lietuvą, viisi jos piliečiai, nepriklausomai nuo jų noro ir apsisprendimo, tapo Sovietų sajungos piliečiais, todėl buvo sukurta teisinių prielaida patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn už tėvynės apsišaukusios Sovietų sajungos išdavimą pagal tos valstybės įstatymus. RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsnis išvardijo net dvidesimties nusikaltimų, priskiriamų kontrrevoliuciniams nusikaltimams, sudėtį. Už visus juos numatyta galimybė taikyti aukščiausią kriminalinę bausmę – mirties bausmę.

„Tėvynės išdavikas“

Pirmosios šio straipsnio dalies, kurią sudarė net 4 punktai, dispozicija įvardijo tėvynės išdavimų tokius Sovietų sajungos piliečių veiksmus, kuriais kenkiantas jas karinei galiai, valstybinei nepriklausomybei ar teritorijos neliečiamybei, tai yra: už šnipinėjimą, karinės ar valstybinės paslapties išdavimą, perėjimą į priešo pusę, pabėgimą ar perskridimą į užsienį. Iš nusikaltimo subjektų išskirti kariai (58 1b punktas) ir jų šeimos nariai (58 1c punktas). Pabėgus ar perskridus į užsienį kariui, pilnamečiai jo šeimos nariai buvo atsakingi už padėjimą rengiamam ar padarytam išdavimui ir už nepranėsimą apie jį valdžiai. Tačiau itin reikšminga, kad baudžiamoji atsakomybė numatyta ir „kitiemis pilnamečiams išdaviko šeimos nariams, kartu su juo gyvenusiems ar nusikaltimo padarymo momentu jo išlaikomiems“ (58 1c punktas). Šeimos narių įvardijimas šio nusikaltimo subjektais buvo itin įžulas teisės principų ir teisės įvykdomumo paneigimas. Už šeimos nario padarytą nusikaltimą kartu gyvenę ar jo išlaikomi asmenys galėjo būti ištremiami penkeriems metams į tolimuosius Sibiro rajonus, jiems atimama rinkimų teisė.

Naujosios Vilnios geležinkelio stotyje vyrai buvo atskirti nuo savo šeimų ir išvežti į Sovietų sajungos gilumą areštančių vagonuose. Daugumą jų nubaginti į Krasnojarsko srities Kraslago, Mordovijos ASSR Temlago ir Sverdlovsko srities Severuralago kalėjimus. Šiuos kalėjimus tardytojai daugumai lietuvių pareiškė kaltinimus pagal RSFSR BK 58 straipsni, o tremtyje atsidūrė ne tik pil-

namečiaių šeimų nariai, bet ir vaikai bei senoliai pagal nurodymus požymius: gyveno kartu su tėvynės išdavimu kaltinamaisiais, buvo jų išlaikomi.

Teisinis absurdas

RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsnio 2 dalis numatė baudžiamają atsakomybę už ginkluotą sukilią, 3 dalis – už priešiškų ryšių palaikymą su užsienio valstybėmis. Išskirtinė 58 straipsnio 4 dalies dispozicija, kurioje nustatyta baudžiamoji atsakomybė už „pagelbėjimą bet kuriuo būdu vykdyti prieš Sovietų sajungą nukreiptą veiklą tai tarptautinės buržuazijos dailiai, kuri, nepripažindama lygiu teisių komunistinei sistemai, ateinančiai pakieisti kapitalistinės sistemos, siekia ją nuversti, taip pat tos buržuazijos įtakoje esančioms ar tiesiogiai sėkoms organizuotoms grupėms bei organizacijoms“.

Kaip suprasti 58 straipsnio 4 dalyje aprašytą nusikaltimą? Baudžiamieji įstatymai turinėt minimaliai apibrėžti baudžiamosios veikos sudėtį ir jos teisinius padarinius (konkretumo principas). Nors baudžiamosiuose įstatymuose nedraudžiamā vartoti bendrinį sąvoką ar vertinamąjį požymį, tačiau visi baudžiamosios veikos sudėties požymiai turi būti aprašyti taip, kad būtų aišku, kuris ar kurie yra draudžiami. Šiuo požiūriu 58 straipsnio 4 dalis yra abstraksių ir neaiškių formulacijų katinys apie trukdymą įtvirtinti tarptautinę komunistinę sistemą, apie bendradarbiavimą su neaiškiu tarptautinės buržuazijos dailimi.

Kadangi RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsnis numatė baudžiamają atsakomybę už kontrrevoliucinius nusikaltimus, 1927 metų vasario 25 dieną Sovietų sajungos Centro Vykdomojo komiteto 3 sesija taip suformulavo 58 straipsnio 1 dalį, išaiškindama nusikaltimų objektyviają pusę: „Kontrrevoliuciniu laikomas kiekvienas veiksmas, nukreiptas į darbininkų bei valstiečių Sovietų ir jų pagal konstitucijas (SSRS ir sajunginių bei autonominių respublikų) darbininkų bei valstiečių Vyriausybės valdžios nuvertimą, pakirtimą ar susilpninimą, arba nukreiptas į Sovietų sajungos išorinio saugumo ir pagrindinių ūkinių, politinių ir nacionalinių proletarinės revoliucijos laimėjimų pakirtimą ar susilpninimą“.

Nors proletarinės revoliucijos slaimėjimą pakirtimu ar susilpninimu galėjo būti pripažintas, pavyzdžiu, nežymus darbo

drausmės pažeidimas, toliau įstatymas skelbė: „Dėl visų darbo žmonių interesų tarptautinio solidarumo tokie pat veiksmai laikomi kontrrevoliuciniai ir tada, kai jie nukreipti prieš bet kurią kitą darbo žmonių valstybę, nors ir nesančią Sovietų sąjungos sudėtyje“.

Taigi Sovietų sajunga RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsniu grasino visam pasauliu! Ji skelbė turinti teisę bausti bet kuriuos kitos valstybės pilietį ir už veiksmus, kurie buvo padaryti ne jos teritorijoje. Tai – didžiausias teisinis absurdas!

Atviras kelias prokurorų savivalei

Susipažinus su to laikotarpio realijomis, sunku įsivaizduoti, kaip Sovietų sajungos pilietis galėjo sukurstyti užsienio valstybę griebtis blokados, nuteikuti diplomatinius santykius ar užgrobtį valstybinį turtą (58 straipsnio 5 dalis). Šnipinėjimas pakartotinai buvo įvardytas 58 straipsnio 6 dalyje; valstybinės pramonės, transporto, prekybos, pinigų apyvartos ar kredito sistemos, taip pat kooperacijos pakirtimas kontrrevoliucijos tikslais – 7 dalyje; atsakomybė už teroristinį aktą – 8 dalyje. Deintoji 58 straipsnio dalis numatė baudžiamają atsakomybę už valstybinio ar visuomeninio turto naikinimą kontrrevoliuciniu tikslu, o plėtoriai praktikoje taikyta 10 dalis – už kontrrevoliucinę propagandą ir agitaciją.

Baudžiamoji atsakomybė už propagandą ir agitaciją, skatinančias savo turiniu nuvertinti, pakirsti ar nusilpninti Sovietų valdžią, padaryti atskirus kontrrevoliucinius nusikaltimus, tokio turinio literatūros platinimas, gaminimas ar laikymas buvo baudžiamas net mirties bausme, jeigu padarytas karo aplinkybėmis, panaujodant masių religinius ar nacionalinius prietarus.

Jeigu mirties bausmės taikymą už šio nusikaltimo padarymą karo aplinkybėmis dar galima suprasti, tai masių religinių ar nacionalinių prietarų panaudojimo požymis tikrai neadekvatus aukščiausiosios kriminalinės bausmės taikymui. Jis buvo nukreiptas prieš dvasininkiją ir realizuotas praktikoje baudžiant mirties bausme niekuo nenusikaltusiuosius.

Kitos RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsnio dalys numatė atsakomybę už dalyvavimą kontrrevoliucinėje organizacijoje (58 11), nepranėšimą apie tikrai žinomą rengiamą ar padarytą kontrrevoliucinį nusikaltimą (58 12), aktyvius veiksmus ar aktyvių kovą prieš

darbininkų klasę ir revoliucinį judėjimą (58 13) bei kontrrevoliucinį sabotažą (58 14).

Anksčiau įvardytu baudžiamosios teisės konkretumo principu nepasižymėjo nė viena RSFSR BK 58 straipsnio dalis, todėl prokurorų ir tardytojų savivalė jų taikant praktikoje konkretiems asmenims kelia pasibaisėjimą.

Susidorojimas

Prisidengus RSFSR Baudžiamojos kodekso 58 straipsniu, 1941 metais sušaudyti buvę nepriklausomos Lietuvos Respublikos Vyriausybės ministrai, aukščiausio laipsnio karininkai ir policijos valdininkai, aktyvūs Tautininkų, Krikščionių demokratų partiju, Valstiečių bei Šaulių sąjungų nariai. Šiuo požiūriu charakteringa yra 18 asmenų grupės byla, kurioje kaltinimai pagal RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsnio 4, 10 ir 11 dalis pareikšti buvusiam Lietuvos Respublikos Prezidentui, 1918 metų vasario 16 dienos Nepraklausomybės Akto signatarui Aleksandriui Stulginskui, kuris nuo 1927 metų tiktais ūkininkavo savo Jokūbavo dvare. Šitoje byloje taip pat buvo kaltinami Stanislovas Šilingas, buvęs Lietuvos Respublikos teisės įvykdomumo ministras, Jokūbas Stanisauskas, buvęs susisiekimo ministras, Juozas Tomkūnas, švietimo ministras, už tai, kad 1934–1938 metais, būdamas Lietuvos fašistinėje Vyriausybėje, teikė pagalbą buržuazinėms Vyriausybėms, taip pat už antisovietinę propagandą ir agitaciją.

Analogiški kaltinimai buvo suformuluoti ir kitiems 18 asmenų grupės nariams: už tai, kad praeityje aktyviai dalyvavo priešrevoliuciniame judėjime, 1919–1940 metais tarnavo Lietuvos kariuomenėje, 1919–1920 metais dalyvavo kovose prieš Raudonąją armiją, Kraslago lageryje platino prieššokus sovietų valdžiai gandus, kad rusų armija pralaimės kare su vokiečiais (kaltinimai Jonui Mateliui, Kaziui Atkociūnui, Ceslovui Vabalui, Pranui Vizgirdai, Antanui Pošiūnui, Adolfui Šalkauskui).

Vertinant tokius kaltinimus baudžiamosios teisės teorijos požiūriu, reikia konstatuoti, kad pagal teritorinį principą (baudžiamosios teisės galiojimą erdvėje) valstybės baudžiamosios teisės normas gali pritaikyti už visas baudžiamas veikas, padarytas jos teritorijoje. Lietuva į Sovietų sajungos sudėtį buvo inkorporuota tik 1940 metais, jis nebuvó RSFSR sudėtinė dalis, to-

dėl jokia veika jos teritorijoje negali būti baudžiamas pagal sovietinės valstybės – RSFSR Baudžiamojos kodekso normas. Tačiau ši principą paneigė jau aptarta RSFSR Baudžiamojos kodekso 58 straipsnio 1 dalis. Nors okupavus nepriklausomą Lietuvos Respubliką joje buvo neteisėtai įvestas RSFSR Baudžiamasis kodeksas, tačiau jo normos galėjo būti taikomos tik tokiems teisiniams santykiams, kurie atsirado po jo įsigaliojimo.

Beveik po 50 metų pati okupacinė struktūra pripažino, kad RSFSR Baudžiamojos kodekso 58 straipsniu apkaltintų asmenų veikoje néra nusikaltimo sudėties.

Kruvina statistika

Lietuvių tautos genocidas 1941 metais pažymėtas 470 politinių kalinių sušaudymu, 1941–1943 metais lageriuose mirties nuosprendis įvykdytas dar 595 kaliniams. Iš 150 tūkstančių politinių kalinių 33 procenatai sušaudyti sulaikant, nužudyti tardant, mirė dėl nepakeiliamų kalinimo ar darbo sąlygų, dingo be žinių ir mirties bausmės įvykdymo. Tokia yra kruvinia RSFSR Baudžiamojos kodeksos 58 straipsnio taikymo okupuotos Lietuvos gyventojams statistika (Vilniaus tribunolo nuosprendis. Vilnius. 2000). Juo pažymėtas ir 1954 metų lapkričio 26 dieną ketvirtuoju Lietuvos Prezidento, Lietuvos laisvėskovossajūdžio prezidiumo pirmininko generolo Jono Žemaičio-Vyauto sušaudymas Maskvos Butyrkų kalėjime.

Nors asmenys, nuteisti pagal RSFSR Baudžiamojos kodekso 58 straipsnį, yra pripažinti nekaltais, jiems suteiktas politinių kalinių teisinis statusas, manyčiau, kad to nepakanika visapus iškam ne tik teisiniams, bet ir politiniams represijų pagal jų vertinimui.

Ižūlus teisės principų ir teisės įvykdomumo 1941 metais Sovietų sajungos okupuotoje Lietuvoje jau septynis dešimtmečius laukia principingo tarpautinio politinio bei teisinių įvertinimo. Tačiau žlugusios Sovietų sajungos teisės ir pareigų tėsėja Rusija atkakliai neigia karą, genocido bei nusikaltimus žmoniškumui, padarytus vardan komunistinės sistemos siekiu viešpatauti visame pasaulyje. Galingosios pasaulio ir Europos valstybės, siekdamos su Rusija sau naudingų santykijų, néra linkusios nuvainikuoti Antrojo pasaulinio karo nugalėtojų, vadovaujasi akivaizdžiai nehumaniku principu, kad „nugalėtojai – neteisiam“.

Įvykiai, komentarai

Kova su blogiu, kas kieno pusėje?

Tai per televiziją, tai per radiją nuolat girdime ir matome žinias apie muitininkų ar poliçininkų sulaikytus ar aptiktus didžiulius kontrabandos kiekus. Dažniausiai tai būna rūkalai (jie plūsta iš Rusijos arba Baltarusijos) arba narkotinių medžiagos, rečiau – svaigalai. Kokiu tik būdų nesugalvoja kontrabandininkai draudžiamoms prekėms gabenti – tai veža dvigubuose sunkvežimių kėbuluose, tikėdamiesi prasmukti pro sieną, tai paleidžia pasrovui upe arba patys, narų kostiumais apsitaise, plukdo neperšlampamas déžes. Kontrabandajokia naujiena – jau antras dešimtmetis vyksta tokis veiksmas, netgi yra pagarsėjusių šios veiklos karalių ir, anokia čia paslaptis, su kontrabandos verslu siejamų politikų, kurie nerausdamis garsiai deklaruoja tvarkos ir teisingumo vertynes. Be to, kaip neprisiminti spekuliacijų šia tema, iš dalies teisinisių kontrabandos mastų didėjimą – ypač jų nestigo, kai Vyriausybei vadovavo Andrius Kubilius. Tuomet buvo kalbama, kad, „naktinė reforma“ taip nuskurdino žmones, jog šie neturi pasirinkimo, kaip tik užsiimti kontrabanda. Likimo ironija – viena iš partijų, kuri tuomet varinėjo tokias kalbas, šiandien pati priversta dėti pastangas kovoje su kontrabanda, nes ji – valstybės iždo vagis.

Liūdna tiesa yra ta, kad dauguma mūsų valstybės piliecių nemato nieko blogo, jeigu

kažkas užsiima kontrabanda. Atvirkšciai – jie džiaugiasi galimybė įsigyti kontrabandinių rūkalų, kurie yra pigesni nei parduotuvėse. O tai, kad pirkdami kontrabandines prekes jie patys apvagia valstybę, t. y. jos biudžetą, iš kurio mokami atlyginimai, pensijos ir pašalpos, nė motais. (O gal neužtenka proto suvokti, kad vienadine nauda ateityje atsigrēs prieš juos pačius mažomis pensijomis?) Ko tik nedaro šalies valdžia, besistengdama įveikti kontrabandininkus – didina bausmes, tobulina kovos būdus ir t. t.

Be abejo, neatsilieka ir kontrabandininkai – jie sugalvoja dar gudresnių slėptuvių, įsigyja galingesnių automobilių (gal pastebėjote, kad vienu metu staiga išpopuliarejo „Subaru“ automobiliai, pasižymintys labai geru pravažumu? kaip tik tokius dažniausiai tenka gaudyti mūsų pasienio pareigūnams), keičia nelegalių prekių platinimo būdus, pavyzdžiu, pastaruoju metu išryškėjo gudri platintojų taktika: jie pas save laiko nedidelius kiekius kontrabandinių cigarečių, nes už mažą kiekį gresia tik administracinié, o ne baudžiamoji, atsakomybė.

Vis dėlto prieš porą savaičių tragiskas įvykis parodė, kad šioje valstybés - kontrabandininkų kovoje sunkiausia yra pareigūnams, vykdantiems savo pareigas. Gaudydamis bėgančius kontrabandininkus, Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai panaudojo

ginklą ir vienas iš bėgančių buvo mirtinai sužeistas. Šis šūvis į dvi dalis suskaldė netik viešai nuomonę reiškiančius piliečius, bet ir valdžios atstovus.

Šalies vadovė Dalia Grybauskaitė supeikė pareigūnų darbą, pareikšdama nuomonę, jog buvo persistenta, na, o viodus reikalų ministras Saulius Skvernelis stojo ginti mirtiną šūvį paleidusį pareigūną, ragindamas visus pareigūnus dirbtis savo darbą ir nebijoje politikų vertinimų. Tiesą sakant, jokio karo tarp Prezidentės ir viodus reikalų ministro neįvyko (kad ir kaip to norėjo kai kurie žurnalistai, suskubę skelbtis apie šių valstybés galvų konflikta), nes po netrukus įvykusio jūdvių pokalbio buvo padaryta išvada, kad pareigūnai dirbo savo darbą. Tik iškeltas kitas klausimas, ar jí atliko kokybiškai.

Bet svarbiausia, išryškėjo, jog pasienių saugantiems pareigūnams seniai reikėjo ir tobulesnés įrangos, ir išsamnesių įstatymų, ir elementariausios pagarbos. Išvados, be abejo, bus apsvarstyti, o ar teisus buvo bėglų pašovės pareigūnas, paaiškės po policijos tyrimo.

Na, o visuomenės atstovai, kaip visuomet, kibo vienas kitam į atlapus. Beje, buvo įdomu stebeti, kaip pareigūnų veiksmai piktinosi „žiniasklaidos priemonės“, kurių progrenliška kryptis nekelia abejonių. Neverta net spėlioti, ką jos palaikė, žviegdamos apie

tai, kad „ministras pridengia žudikus, nušovusius į nugarą nepilnametį jaunuoli“...

Panašiai visuomenė sutiko ir žinią, kad prasidėjo nuteistųjų bado streikas įkalinimo įstaigose – vieni piktinosi nuteistųjų veiksmai, nes jie, kai kurių manymu, gyvena daug sočiau nei kiti laisvėje, o kita pusė ēmė kalbėti apie nuteistųjų teises ir atjautą. Teisūs ir vieni, ir kiti (kokis benamis maitinasi taip, kaip nuteistieji, turi šiltą guoli ir stogą virš galvos? Kokia laimė gyventi už grotų be brangiausio žmogui dalyko – laisvės?). Deja, daugeliu atvejų kalbama apie tai, ko nežinome... Ne veltui Kalėjimų departamento pareigūnai informavo, kad toli gražu ne visi nuteistieji iš tikrujų badauja, mat yra „blatnuju“ (šiandien jie vadinami „vierchais“ nuo rusiško žodžio „verch“ – aukštis), kurie ir taip nesimaitina įkalinimo įstaigos valgykloje, bet perka savo maistą ten pat esančioje parduotuvėje. Ar reikia klausti, kodėl juos labai papiktino Kalėjimų departamento sprendimas iš laisvės atémimo vietų parduotuvų prekių sąrašo išbraukti... mieles? Ne duoną ar sviestą, bet mieles!

Idomu dar ir ar tie, kas lieja ašaras dėl pažeistų nuteistųjų teisių, žino, kad nuteistieji mieles naudoja visai ne pyragams kepti? Štai tokie povandeniniai sūkuriai kartais lemia, kieno pusėje yra tiesa.

Ir paskutinė pasibaisėtina žinia buvo jaunutės policininkų

kės žūtis vykdant tarnybines pareigas – patruliuojančią keleje pareigūnė suvažinėjo girto vairuotojo vairuojamas sunkvežimis. Vairuotojo būta labai girto – jis nesustodamas nuvažiavo toliau ir tik pasivytas kitų policijos pareigūnų sustojo (paaiškėjo, jog šis vairuotojas jau ne kartą baustas už kitus eismo taisyklių pažeidimus). Kaip visuomet, kilo klausimas – kas kaltas, kad girto vairuotojai nebijo sėsti už vairo? Ar bausmės per švelnios, ar žmogiškumo instinktas atrofavosi, ar dar kažkokios nepaaiškinamos priežastys lemia tokius poelgius, pasibaijančius tragedijomis?

Aišku viena – toli gražu ne viskas padaryta, kad girtų vairuotojų sėjamos mirtys keliuo-se vieną dieną baigtysi. (Matyt, ir krovinius gabenantį verslininkų pasigirdę pasiaiškinimai nebuvę atsitiktiniai – kažin, ar jie neužsimerkia prieš vairuotojų pažeidimus, vien dėl to, kad sunkvežimių vairuotojų labai trūksta.) Tai balsi nelaimė, todėl belieka apgailestauti, kad tik tokie tragiski įvykiai paskatina visuomenės samoningumą – vis daugiau piliečių praneša policijai arba patys sutrukdo girtiems vairuotojams sėsti už vairo. Bet būtų dar nuostabiau, jeigu ne nelaimės skatinėtų samoningumą, bet paprasčiausias pilietiškumas, kurio pritrūksta tiek perkant kontrabandines prekes, tiek užsimerkiant prieš daromus nusikaltimus.

Kam šventė, o kam – proga politinei provokacijai

Kai visa Lietuva paskutinėmis vasaros dienomis blėstant ruošesi sutiki naujus mokslo metus, šventi Rugsėjo 1-ąją rengési ir Lietuvos lenkų rinkimų akcija. Bet ne taip, kaip visi mūsų piliečiai – LLRA organizavo... streik! Sprendžiant iš to, kad pamokos nevyko dviejose rajonuose – Šalčininkų ir Vilniaus – padirbėta kaip reikiant. Apgalvota viskas – ir tai, kad pagrindinę streikuotojų dalį sudarė mokiniai (dauguma mokytojų liko darbo vietose), ir kad organizatoriai paskelbti moksleivių tévai, na, ir streiko forma pasirinkta ne kokia nors gatvių demonstracija, bet mišios prie Aušros Vartų (na, kas gi išdris pasakyti ką nors bloga apie tokį šventą dalyką kaip malodos prie vienos iš garbingiausiu šventujų vietų Lietuvoje?). Kad provokacija būtų svaresnė, pakvisti streikuoti ir rusų mokyklos moksleiviai.

Kaip teigė mitingo organizatoriai – LLRA nariai – Renata Cytacka, Valdemaras Tomaševskis, Rita Tamašunienė, streiką organizavo tévai, o jie tik palaiké idėją. Tačiau vaikai yra vaikai – jie prasitaré, kad į mišias juos eiti paragino mokytojai ar patys mokyklų vadovai. Okas juos paragino, galima suprasti iš konferencijos, kurią organizavo LLRA veikėjai streikio išvakarėse.

Ko reikalavo streikininkai? Ogi panaikinti svienodintą lietuvių kalbos egzaminą, pusantruo karto padidinti mokinio krepšeli tautinių mažumų mokyklose bei įvesti privalomą lenkų kalbos egzaminą lenkiškose mokyklose. Žinoma, kalbėta ir apie mokyklų reorganizaciją Vilniaus mieste, dėl kurios kelios vidurinės mokyklos tapo pagrindinėmis. Kitaip tariant – reikalavo išskirtinių privilegių (kaip čia neprisiminsi sovietmečio, kai rusų

kalbą studijuojantys studentai gaudavo didesnę stipendiją nei studijuojantys kitas disciplinas). Jau ir taip vadinančių tau-tinių mažumų moksleivių padėtis lietuvių moksleivių atžvilgiu yra privilegiuota, nes jiems leidžiamą padaryti daugiau klaidų (stojant įaukstojo mokslo įstaigą tas skirtumas išryškėja lenkų moksleivių naudai), o reikalavimą – suteikti išskirtinį finansavimą – kitaip nei siekiu įžeisti lie-tuviškų mokyklų mokytojus ne-pavadinsi. Trumpai tariant, tai buvo eilinė „Tomaševskio ir Co“ politinė provokacija. Kam jos reikėjo?

Atsakymai gali būti keli: kad būtų kiršinami lenkiškai kalbančio krašto žmonės su Lietuvos valstybe, kad būtų įteisintas paniekinantis nenorasmokėtivalstybinę lietuvių kalbą, galbūt sukelti lietuvių mokyklų pedago-gų pasipiktinimą, kad kažkas nori gauti išskirtinį atlyginimą. Neatmestinas ir ekonominės

žalos aspektas – juk biudžete nenumatyta lėšų tokiam mokinio krepšelio didinimui, vadina-si, tekėti iš kažko atimti dalį lėšų. Be abejo, dar siekiama parodysti Lenkijai, kaip baisiai „lietuvių skriaudžia lenkus“.

Sprendžiant iš visuomenės ir politikų reakcijos, streiko rezultatai minimalūs – žinių dienos spindesys užgožė Kremliaus naudai dirbančių LLRA veikėjų pastangas. Bet suklusti pri-vertė – jau buvome primirše, kaip V. Tomaševskis puikavosi

„kolorado juoste“, kaip reiškė simpatijas Putino režimui.

Lietuvoje veikia 51 mokykla, kurioje galima mokytis lenkų mokomaja kalba, 32 mokyklos rusų mokomaja kalba. Per 15 metų mokiniai mokyklose lenkų kalba sumažėjo beveik perpus (48 proc.), lietuvių mokomaja kalba – 39 proc. Mokyklų, kuriose mokoma lenkų kalba, sumažėjo 35 proc., mokyklų lietuvių mokomaja kalba – 48 proc. (dienraščio 15 min. duomenys).

Gintaras MARKEVIČIUS

Užsiprenumeruokite „Tremtinį“

Prenumerata priimama bet kuriame „Lietuvos pašto“, „Pay Post“ skyriuje, per „Lietuvos pašto“ laiškininką, paskambinus informacijos tel. 8 700 55 400, internetu www.prenumeruok.lt.

Laikraštis išeina 4 kartus per mėnesį.

Prenumeratos indeksas 0117.

Kaina: 1 mėn. – 2,36 euro, 3 mėn. – 7,08 euro.

Damušių šeimos istorija

Damušiai nuo seno gyveno Aukštostosios kaime, Kidulių valsčiuje, Šakių apskrityje (abar – Slavikų seniūnija, Šakių rajonas). 19 amžiaus pabaigoje Jonas ir Antanina turėjo apie 40 hektarų pavyzdingą ūkį: dviejų galų, čerpėmis dengtu stogu trobą, 31 metro ilgio tvartą, kletis, daržines. Kaimo žemė buvo aukštumelėje, apsupta durpynelių ir miškelių. Šeima augino sūnus – Jurgi ir Juozą bei dvi dukteris. Juozas 1917 metais buvo paimtas į caro kariuomenę, išvežtas į Rusiją ir ten dingio. Seserys Antanina ir Agota ištekėjo ir išvyko gyventi į kitas vietoves. Tad Jurgis (1886–1973) tapo ūkio šeimininku. Pasakoja, kad jaunystėje miške susižeidė akį, todėl kareiviu būti netiko. Užtat buvo geras žemdirbys. Tapęs ūkininku, vyras ēmė ieškoti žmonos. Vedé jauną, turtinę ir tvarkinę merginą.

Juozas ir Antanina Abromavičiai gyveno netolimame Butviliškių kaime, Kidulių valsčiuje. Turėjo 16 hektarų ūkį ir vėjo malūną. Šeima puoselėjo darbštumą, patriotišku-

mą. Augino sūnus – Juozą ir Joną, dukteris Oną, Jadvygą, Marcelę ir Antaniną. Jurgis Damušis nusižiūrėjo Abromavičių vyriausiąją dukterį Marcelę (1898–1992) ir parsiužė gyventi į savo ūkį, kuriai pasauli išvydo trys sūnūs: Juozas, gimęs 1928 metais, Jurgis, gimęs 1936 metais, ir Pijus, gimęs 1939 metais.

1944 metų spalio 12 dieną Raudonoji armija ižengė į Slavikų apylinkę. Okupantai ištremė arba nužudė nemažai gyventojų. Tą rudenį Kidulių apylinkėse pradėjo veikti Tauro apygardos Žalgirio rinktinės partizanai. Jie lankydavosi pas Damušius: tévai ruošdavo jiems maistą, o vaikai – Juozas, Jurgis ir Pijus, žvalgydavo apylinkes. Kidulių, Slavikų stribams nesisekė pagauti partizanų, dėl to jie labai niršo. Stribai žinojo, kad Damušiai maitina partizanus, ir nors nepagautas – ne vagis, bet stribams negaliojo jokios žmogiškosios ir ištatyti gyvenimo normos. Prasidėjo kratos, grasinimai, pasalos, paskui ir tremtis. Apie tas dienas papasakojo Pijus Damušis, gyvenantis su šeima

gaiagyvensvokiečių, o jieims atsitraukus, rusų kareiviai.

Visgi tyla buvo prieš audrą. Lietuvos kaime prasidėjusi partizaninė kova su sovietų kareiviais ir prorusiškais kolaborantais stiprėjo. Ji pasibeldė ir į mūsų namų duris.

Sovietinę sistemą šlovinantiems stribams žodis „ūkininkas“ reiškė liaudies prieš, sovietinės Lietuvos griovėjų ir išdaviką. Mūsų šeima priklaušė būtent tokiems – buvome ūkininkai. 1947 metų vasarą suėmė tėtį. Iš pradžių tardė, mušė, niekino Kiduliuse, vėliau išvežė į Marijampolę kalėjimą. Ten kankintojų apetitas tik didėjo, o kankinti, niekinti ir žeminti žmogų jiems – pareiga ir moralinė vertybė. Tėtį įtarinėjo, kad jis yra partizanų ryšininkas. Negrūžus tétei, tai yra jam neprisipažinus ir neišdavus kovojo, iš namų išvestas ir vyriausias brolis Juozas, kuriam jau buvo aštuoniolika. Jis taip pat žiauriai ir negailestingai kankintas Šakių KGB: jam suaužė šonkaulius, plaukus nuo galvos nurovė su oda, sudaužytas veidas buvo praradęs formą ir spalvą. Praėjus dienai po brolio suėmimo, į Kidulių stribyną, kur buvo kankinamas tétes, išvežė ir mamą. Pats balsius momentas man ir broliui Jurgui buvo tada, kai sovietų karininkas mūsų pradėjo klausinėti apie téves.

Rankoje laikydamas pistoletą, nusivarė prie tvenkinio, pastatė prie kranto ir pradėjo kamantinėti bei gąsdinti: „Na, maži šunyciai, pasakykit, ar naktimis tévai priima į namus banditus? Sakykit, juk žinot viską! Jeigu papasakot, atiduosiu jums ši pistoletą, o jei tylėsite – nušausiu ir sumesiu štai į ši „prūdą“.“ Nors ir drebėjome iš baimės, širdelės vartesi ratais, mes su broliu buvom „tikri didvyriai“ ir nepratarėm né žodžio. Juk daug žinojome apie apsilankančius ir mūsų maitinamus partizanus, tačiau buvome perspėti apie tai niekam ir niekada neprasitarti. Pagaliau jam pabodo mus kankinti, todėl paleido.

Tada prasidėjo tikras skausmo, nevilties ir nežinomybės kupinas gyvenimas, kuris užpildė mudviejų – mano, aštuonmečio, ir dylikamečio brolio Jurgio širdeles. Likome tik dviese dideliuose namuose ir ūkyje: silpni, vieniši, liūdnai. Giminės, kaimynai nelankė – bijojo. Žinojo, kad prižiūrėti ar bent aplankytį likusius vienus vaikus reiškė pasirašyti sau nuosprendi. Mudu nepasidavém, kiek vaikiškos jėgos leido

prižiūrėjom ūkį, tvarkėme namus, kaip sugebėdavome, pasigaminavome valgyti. Tačiau ir ši tariama „ramybė“ baignėsi. Namus vėl émė lankytis stribai. Mūsų daiktų pasisaviniemas, kitaip sakant, atviras vogimas, jiems buvo normalus ir suprantamas dalykas, o mums, vaikams, atrodė košmaras. Taip iš mūsų namų iškeliao pianinas, didelis pastatomas laikrodis, akordeonas, radijas ir kita. Mes, kaip namų prižiūrėtojai, nuspindėme pasipriešinti turto vogimui ir émémés drastiškų priemonių. Lengvesnius namų ūkio apyvokos daiktus, kuriuos galėjome pakelti (juk mes dar buvome vaikai), paslepėme pas kaimynus. Tai buvo indai, kėdės, patalynė ir kiti mums, „vyrams“, pakeliами daiktai.

Tvarkytis su ūkiu ir prižiūrēti mane broliui Jurgui buvo per sunku. Todėl jis paprašė mamos pussererės dukters Marcelės Zokaitės, kad ji mane nuvežtų pas krikšto mamą Kunigundą Martinaitienę į Lenbūdžių kaimą Šakių rajone. Ten buvau dvi savaites. Iš krikšto mamos mane pasiémė mama su broliu, grįžę iš kankinimų. Juos pamačius, mano širdis džiaugėsi. Tą jausmą prisimenu iki šiol. Norėjau mamos rankos niekada nepaleisti, ją spaudžiau vis stipriau ir stipriau, su viltimi širdyje, kad niekada daugiau neliksiu vienas. Aš, mama, mano broliai – Jurgis ir Juozas, džiaugėmės vėl būdami kartu. Tėtės, deja, su mumis nebuvu. Jí jau buvo kaip reikiant įsukusi KGB smurto mašina. Tačiau ramybė truko neilgai...

Ankstų 1947 metų lapkričio 14-osios rytą pasigirdo beldimas į duris.

Šautuvų buožėmis duris daužė stribai ir sovietų kareiviai. Išvedė vyriausią broli Juozą, mums su Jurgiu ir mama liepė sėdėti kambarje. Lauke pasigirdo šūvis. Šis skausmo ir nevilties kupinas garsas giliai pervaė mūsų širdis, supratome mūsų šeimą užklupusių nelaimę... Pro duris iškreiptu veidu, pilnu paniekos ir nesuprantamo pasitenkinimo, jėjo stribas ir išdidžiai pranešė: „Tas buožės išpera jau gatas, dabar jūsų eilė“. Supratome, kad jis kalbėjo apie mūsų vyriausiąjį broli Juozą. Mums trims, kupiniems baimės, nevilties, skaudančiomis širdimis ir drebančiomis rankomis, liepė išeiti į lauką ir stotis prie sienos. Mama atsistojo į viduri, o aš su broliu – jai iš šonų. Staiga mama prakalbo, jos balse išgirdau nežemišką

Pijus Damušis tremtyje. Tiumenė, 1946 metai

tvirtumą, kai ji pareiškė: „Jeigu nušovėt Juozą, galit šaudyti mus!“ Paskui iš jos lūpų pasigirdo maldos žodžiai, o rankos vis stipriau spaudė mūsų vaikiškus delniukus. Su broliu didžiulės baimės sukaustytomis širdelėmis stovėjom ir laukėm šūvių. Tuo momentu iš kiemo pasigirdo sovietų karininko žodžiai: „Palik juos ramybę, tegul ruošiasi išvežimui...“ Staiga skausmą pakeitė begalinis džiaugsmas, kai į kambarį įvedė broli Juozą. Pasirodo, stribai tik tyčiojosi iš mūsų, bandydamis lietuvišką stiprėti ir tvirtumą. Tada atsigavusi mama vėl prakalbo: „Darykit su mumis ką norit, vežkit kur norit, svarbu, kad vakuai gyvi ir aš su jais. Dabar jau niekas nebaisu...“

Sovietų kareivis leido paaišinti pačius būtiniausius daiktus, kurių mums galėjo prireikti. Mama paprašė, kad leistų paskersti kiaulę. Jos nusvilinti laiko nebuvu, tad pasūdyta mėsą sudėjome į kubilą. Pakinkė mūsų arklius, sudėjo į vežimą mantą. Nevilties ekipažas pajudėjo nežinomybės link. Nežinojome, kur važiuojame, kas mūsų laukia, bet buvome tikri, kad esame stiprūs būdami kartu. Už nugaros liko namai, vaikiškomis kojelėmis išlakstytas kiemas, mamos puoselėtas gėlynas, tėtės statyta klėtis ir begalybė saldžiu vaikiškų prisiminimų. Pamojavome namams, mama drenančia ranka juos peržegnojo, ir palikome juos toluoje vis nykstančius ir mažėjančius. Važiuodami sutikome dėdė, mamos sesers vyrą, kuris paskubomis nusivilko megztinį ir įmetė į mūsų vežimą, tarsi suprasdamas, kad šiluma mums bus tikrai reikalinga. Apsauga paskutinės artimo žmogaus dovanos nedrįso atimti.“

(Bus daugiau)

Stanislovas
ABROMAVIČIUS

Pijus Damušis tremtyje. Bačelinas, 1952 metai

Padėka

Dėkojame knygos „Tremties vaikai“ 2 dalies leidybai paaukoujusiems:

Juozui Išganaičiui ir Adelei Išganaitytei-Judinskienei – 50 eurų.

LPKTS valdybos pirmininkė Rasa Duobaitė-Bumbulienė

Mūsų kančia prisidės prie Lietuvos laisvės

Apie Juozo Danilevičiaus kelionę į Potmos lagerį, kuriame kalėjo jo tėvas Juozas Danilevičius, rašėme „Tremtinyje“ Nr. 32 (1151). Juozas Danilevičius Potmos lageryje praleido 10 metų. Skaitytojams pateikiame jo užrašytas maldas, prisiminimus, pamąstymus apie lageryje praleistas dienas

Tardymas

Tardymas. Išsikasiau sau duobę, sukalbėjau „Tėve mūsų“ ir užsimerkiau. Prabėgo vienas gyvenimas. Jis toks trumputis: čia bėgiojau po pievą, čia mokiausi rašto, tik vestuvių pirmą dieną pabuciau žmoną Eleną, gimbė ir mirė vaikai, vairukų vestuvės, vaikaičiai. Kodėl negirdžiu šūvio? Aš jau skrendu į Dangų, o gal į pragara. Staiga pajuntu šaltį... aš gyvas, manės nenušovė. Tik skaudžiai mušė per galvą, spardė nugarą, veidu tekėjo kraujas. „Tu, vokiečių pakalike, siurbėle, atėjo atpildo valanda...“ Mažai klausinėjo, daug rašė. Prirošė gal penkis lapus. Reikėjo ant kiekvieno pasirašyti, skaityti neleido. Reikalaudo tik parašo.

Dieve, gal didžiai nusikaltau, kad siuntei man tokį tardytoją. Mano kraujas jį siutino, nes susikruvino ir savo rankas. Tardė, mušė ir šypsojosi. „Kristau, kentėjai už gerus darbus, mano kančia – tik krislelis. Tai tik pradžia. Dar laukia keliais per lagerius, – tyliai meldžiausi, – žmonės, atleiskite mano klaidas, aš visada buvau jūsų tarnas. Tarnavau Lietuvai, tarnavau savo vaikams. Dabar prasidės tarnystė šetoniui“. Trečia diena nevalgės. Sakė, turiu atgailauti. Septyniesi išskasėme sau po duobę. Mus saugojo trys ginkluoti automatai. Tardytu vedė dviese, tardė Pilviškio kaimo svirne. Teismo, sakė, nebus. Turi teisė nuteisti mirti be jokio teisimo. Nenoriu atgulti Rusijos žemėje. Nenoriu nueiti pescias savo tévo takais. Dieve, būk gailestingas – palaidok mane gimtojoje žemėje.

Tévo malda išspildė. Po dešimties metų atgulė gimtojo kaimo kapinėse. Lengva Skraičionių žemė. Jį priglaudė iškankintą, sulaužytomis kojomis ir rankomis, bet tvirta dvasia. Mes ateiname, TÈVELI, kasmet pasitarti su Tavimi, pažiūdēti ir pasidžiaugti, kad esame Tavo vaikai.

Skausmas

Kartą tėtė skaudžiai mušė, skaudžiai todėl, kad nekaltai. Mane apskundė mylimiausia sesutė. Gal todėl skausmas ne tik savas, bet ir svetimas sukaustė mane grandinėmis. Gyvenime neskaudėjo danties, neteko skausmą patirdavau įkanodus širše. Užvisą gyvenimą teko kentėti didžiulį skausmą – enkavedistai mokėjo mušti, maigyt, lankstyti. Atgaudavai

sąmonę, jie vėl iš pradžių imdavo kankinti.

Fizinis skausmas ne toks baisus, širdies populyris didesnis. Kur eis Lietuva po „Stalino saule“?

Man savęs negaila: gyvenimas nugyventas, darbai nudirbtini, vaikai užauginti, tik vienas dar bemokslis. Galiu ir Anapilin nukeliauti. Patys šviesiausiai protai, išugdyti Lietuvos universitetuose, užsienyje – paliko Lietuvą. Paliko rašytojai, dailininkai, muzikai, artistai, komersantai. Kurie pasitraukė, susémė raudonasis maras. Jie nori kurti rojų ant plynio lauko. Tardytojas taip ir pasakė: „Tavo giminė išnyks“. Mūsų giminę bandė išnaikinti rusų caras. Už dalyvavimą sukilime žiauriai nubaudė. Tėvas, puikus matematikas, profesorių numylėtinis, buvo priverstas žemę knisti. Kas Lietuvos kurs naują gyvenimą? Nežinau, nes imsi viršų girtuokliai, prisiplakėliai. I kokią duobę Stalinas ištumė Lietuvą...

Skaudėdavo, kai tardytojas kankindavo, skaudėdavo, kai veždavo į miškus, bet dar labiau skaudėdavo širdį, kai sužinodavau, kad Lietuvos be-raščiai skiriami mokytojais, mažaraščiai valdo kolūkius, fabrikus.

Pūga

Rekrūtininkas tėtė (mano senelis) pasakodavo, kaip Uralo kalnuose pūgos ištisus kaimus palaidodavo per vieną savaite. Nesimatydavo namų stogų, sustodavo traukiniai, tik ant elnių galėdavo judėti. Po pūgos dvi savaites atkasinėdavo keilius, sodybas. Žmonės savaitėmis badaudavo. Tik po mėnesio gyvenimas sugriždavo į senas vėžes. Dabar savo akimis visa tai stebiu Mordovijos lygumose. Žiemai įpusėjus, sninga ir sninga keliais dienas, paskui vėtrus pradeda sukti sniego debesis. Sniegas purus lyg pūkas. Tie sniego debesys leidžiasi ant mūsų lagerio. Ima kaukti sirenos. Visi, kurie turi ginklą, išeina sargybauti, kad kaliniai neišsibėgiot. Kur tu, žmogeli, bėgs? Kas tavęs laukia tokia žiemę? Šiaisiai metais jau trečioji pūga, pati baisiausia. Prieš tai šaltis varnas nuo medžių mėtė. Snigo gražiomis snaigėmis, švietė saulutė. Visi kalbėjo, kad jau laikas ir pavasarui apie save pranešti. Bet vieną naktį uraganas sunėsė tokį sniego kalną ant lagerio, kad valdžios vyrai tik su malūnų parniais atrado lagerį. Tūkstančiai kareivių émė kasti tunelius, bet nebuvó, kur tą snie-

gą padėti. Lagerį prislégė 5 metrų storio sniego pluta. Po dienos sniegas pavirto kietu ledu. Rankomis nepažarstysi, kastuvu nepakasi. Kareiviai karto iš peties. Tris dienas kāsė tunnelį iki upės. Tik tada gavome po puodelį vandens.

Važiavo fotografai, kino operatoriai, paskui rodė kiną, kaip kaliniai kasa sniegą. Kas valandą skaičiavo kalinius. Tokia pūga jau nepasikartojo, kol ten gyvenau. Šiaip pūgos permetus kartojasi du tris kartus. Pūgos net laukdavome – nereikėdavo eiti kirsti miško.

Alkis

Karo metu, kai privertė mus pasitraukti iš namų į miškus, kaimo žmonės patyrė bądą. Greitai baigėsi duona, džiūvėsiai. Baigėsi ir miltai, baigėsi grūdai. Miške niekas negalėjo iškepti duonos.

Mūsų vežimą išskratė vokiečiai, ir į mišką atvažiavome tuštai. Baisu, kai vaikai prašo valgyti. Mes maitinomės medžių žieve, šaknimis, virėme sriubą iš šaknų. Tais metais miške radome daug gilių, eglių kankorežių.

Po arešto nedavė valgyti, tik puoduką vandens. Paskui kaliniui priklausė 200 gramų duonos, lėkštę sriubos. Vakarienei tik „kipitokas“ (virintas vanduo). Mordovijoje, kai dirbome miškuose, mūsų maistas priklausė nuo to, kiek medžių sudorodavome. Už dešimt medžių sudorojimą gaudavome pilną maisto davinį – lėkštę sriubos, 400 gramų duonos, vakarienei – košės. Mano sveikata silpna, todėl niekas nenořėjo su manimi dirbti. Tai ir mano maistas prasciausias. Tirką alkį patyriau po kalinių sukiliimo. Berijos nurodymu virtuves užrakinovaisi savaitė. Tik virintas vanduo. Kaliniai vadino tą savaitę vidurių valymo savaite. Laimė buvo vasaara. Dirbome miškuose, o miške vis randi skanestą. Pelę sugavai. Kokia laimė. Per tą savaitę visi susilygino: ir tas, kuris svérė šešiasdešimt, ir tas, kuris svérė tik keturiasdešimt. Buvo dar lengvesnių.

Nuo ryto iki nakties radijas plėše dainas, kalbas, skirtas kaliniams. Amerikoje badas, Anglioje – badas, tik Stalinas Sovietų sąjungoje kuria rojų. Ta pati melodija graužė, siutino, kankino.

Rytas

Tardymo metu ryto laukdavai nusiteikės smūgiams, skausmui, patyčioms. Po teisimo ryto laukdavai vėl su bai-

me. Lauke šaltis, paukščių medžiuose nematyti, o tu su sena šimtasiule ir senais veltiniais, šimtus kartų lopytai, privalai visą dieną kirviu mojuoti. Kad leistų nors mažą ugnelę susikurti, bet ne. Kaliniams draudžiam. Meldiesi, kad rankų maitintojų, kad kojų nešiotojų nenušaltum. Nušalsi – mirsi. Tu niekam toks nereikalingas. Sapnuoji tėviškę, vaikus, pavasario žalumą, atlaidų dienas, kai susirenka visa giminė, sapnuojasi sotų maistą. Ir gongas visą džiaugsmą nutraukia. Vertiesi nuo narų, skubi rėdytis, leki duonos gabalėlio. Aš visada iš vakaro dar duonos plutele saugodavau kitai dienai. Dirbi, pilvas gurgia. Aš jam kyšt plutą. Jis viršina. Aš sotus. Apgaudinėjau, vagiu nuo vakarienės.

Kartais iki rikiuotės dar pas felcerį užbėgu. Jis mano draugas – kyšt termometrą, paskui rašo lapelį, kad į darbą nesištų. Porcija tik pusinė, bet šaltis kaulų nelaužo, nenušalsi nei rankų, nei kojų. Tas daktarėlis išsaugojo man gyvybę. Kai neinu į mišką, jam peilius galandu, niekas taip nemoka. Tas rytas lyg Dievo palaima.

Bet daugiausia einu rikiuotėje už lagerio barakų teritorijos, aptvertos aukšta spygliuota viela, medžių kirsti į mišką, taip pat aptvertą, išvalytomis linijomis. Darbas ne mano jėgoms. Pavojingas. Néra dienos, kad kažko neužmuštu ar nesužalotų. Penketą metų kirtau miškus, sakinau medžius. Šalia manės dirbo generolai, admirolai, mokslininkai, vyskupai, žinoma, buvę. Jiems dar sunkiau negu man. Jie taip pat gaudavo „sprandų“ – šautuvo buožę per galvą. Ten visi laukia kelionės į griovį. Kaliniams kapų nėra. Iškasa gilių griovį ir sluoksniuose verčia mirusiuosis.

Gerasis daktarėlis išrūpino invalidumą. Tada atsivėrė man rojus. Ėjau tik pas jį slaugyti kitų kalinių. Ten ir maistas geresnis, niekas tavęs nedaužo. Tik sako, kad mane išsiūs į invalidų lagerį.

Vakaras

Lageryje labiausiai laukiamas laikas. Lauki vakaro ir sulaukti negali. Jau ir normą viršiji, bet prisesti negali, pailsesi tik vakare. Vakare nuveiki visus darbus, ilgai puoseletus. Gauni adatą – drabužius adai, veltiniams storesnius padus pritvirtini, pirštines sutvarkai. Mano veltiniams jau daug metų. Radau juos išmestus, gal karininko buvę. Po mano adatėlės jie atsigavo ir jau kelinti me-

tai šildo kojas. Geri veltiniai lageryje – tai sveikata, tai gyvybė. Nesu gavęs naujo rūbo, bet mano drabužiai tvarkingi, šilti.

Yra draugų, kurie vakarais akmenukais žaidžia, šiaudeliais, sagomis. Kiti ant narų voliojasi, laukia signalo gultų. Mane šis signalas visada užklumpa besidarbuojantį. Jei ne savo, tai kaimyno, pažystamo drabužius tvarkau. Dažnai mano rankų prisireikia ir prižiūrėtojams. Tėtis išmokė peiliuku drožinėti karietas, važius, klumpes. Su juo siuvome šventinius pakinktus ir bajorų arkliams. Prižiūrėtojams esu paradigmės uniformas rekonstravęs. Vakarai užimti, bet neveltui. Visada po mano pagalve kąsnelis gulėdavo.

Nemėgdavau vakarais klaušytis garsiakalbio. Išsitaivdavau ausų kamščius, bet jie mažai padėdavo. Tokiu garsu rėkdavo, kad mano kojos virpėdavo. Vakarais pas mane ateidavo žemaičiai, jie buvo tikri galiūnai, gal nuo Kęstučio laikų. Šypsodavosi ir tiek. Ką tu jiems padarysi. Žinoma, juos lageris sutrypė, jau jie niekada nenuveiks didelių darbų nei sau, nei Lietuvai. Bet sakau, gal jų vakiui tokie pat galingi, nepalažiami. Jie bus laisvės nešėjai. Negali valstybę išsilaikti žudydama, kankindama...

Kalėdos

Visada Kristų išivaizdavau kaip pasaulio nuodėmių Atpirkėją. Kūčias švenčiau kaip dižiausią šventę. Lageryje miegojau šalia vyskupo iš Vilkaviškio. Vakarais, ilgomis žiemos naktimis, jei neidavome dirbtį į miškus, – jį taip pat saugojo daktarėlis, – vyskupas man aiskindavo Šventą Raštą. Jį mokejo mintinai. Citavo iš bet kurio puslapio. Taip žinojo, kaip aš gramatiką. Dažnai per miegus laikydavo šv. Mišias. Taigi Kūčios virto pasaulio Atpirkėjo, Išganytojo švente.

Pirmąsias lagerio Kalėdas šventėme puotaudami po Stalino nugaišimo. Gavome siuntinius. Paruošėme visam lageriui stalus. Nemačiau taip karštai besimeldžiančių rusų, ukrainiečių, tadžikų, gruzinų, nemačiau tokij susikaupusių veidų Lietuvos. Keikūnai, plėšikai, sužvérėję „bandiūgos“, palaidūnai meldési taip karštai, atgailavo, keitėsi, kilo į dangų jų akys. Vyskupo žodis taip visiems giliai į širdį krito, kad byrėjo mano ašaros, bet širdis krykštavo. Lagerio vadovybė pamaldoms netrukėdė. Šaltis spaudė, statybos stovėjo. (keliamą į 8 psl.)

Aviacijos generolas leitenantas Juozas Kraucevičius

Sovietinės okupacijos metais man, Tauro partizanų apygardos Vytenio būrio laisvės kovoju, teko išskirtinėmis sąlygomis susipažinti su buvusiu Lietuvos Respublikos kariuomenės vadu gen. ltn. Juozu Kraucevičiumi. Laisvės kovų metais buvo laikomasi griežtos drausmės ir konspiracijos. Tekdavo gabenti į Tauro apygardos rinktines pogrindinę spaudą, ginklus, rečiau – sprogmenis bei Tauro apygardos štabo dokumentus. Tiesioginiai kontaktai su apygardos vadovybe buvo draudžiami. Laisvės kovos teisėsivisą dešimtmetį ir, nesulaukios deramos paramos iš demokratinio pasaulio valstybių, užgeso, tačiau pilietinis pasipriesinimas dėsningai stiprėjo, nes remėsi baltų kultūros ir krikščionių tikėjimo pagrindu.

Žymi asmenybė GULAGO salyne

Lietuviai, kaip ir kitų parvergtų šalių piliečiai, niekada nebuvó praradę vilties nusimesti okupacijos jungą ir atkurti valstybingumą. Okupantas, grobdamas neprilausomu demokratinių respublikų žemes, vykdė žiaurią totalinio genocido politiką, dangstydamas ją propagandiniai komu-

nizmo utopijos kūrimo šukiais. Pasipriešinimas vyko ne tik sovietų okupuotoje Lietuvoje, bet ir kitose užgrobtose valstybėse, taip pat ir Sibiro tremtyje bei lageriuose. Vilniaus Lukiskių kalėjime ir kiek vėliau Kazachstano Steplage susipažinė su iškilia asmenybe – pirmuoju Lietuvos Respublikos kariuomenės vadu gen. ltn. J. Kraucevičiumi, kuris buvo mažne puse amžiaus vyresnis už mane. Generolas, matydamas, kad esu dar nepatyres „zekas“ (santrumpa iš rusų k. zakliučionij – kalinys) ramiai ir nuosekliai man paaiškino, kaip dera bendrauti su kaliniaiškiai. Pamokė, kaip de-ra atsakinėti į čekisto tardytojo klausimus ir ypač laikytis santurumo pokalbiuose su „bildukais“ (slaptasis pranešėjas – stučiai rusiškai). Mane ir to meto mano bendro likimo draugus stebino generolo ižvalgumas ir išprusimas. Jis mokėjo keletą kalbų.

Lietuvos karos aviacijos vadai

Juozas Kraucevičius gimė

1879 metų kovo 31 dieną Šiaulių apskrities Linkuvos valsčiaus Sprakšių kaimo žemdirbių šeimoje. 1896 metais baigė Mokytojų seminariją, išlaikė realinės mokyklos egzaminus ir studijavo Sankt Peterburgo politechnikos institute. 1898 metais savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę; 1901 metais baigė Vilniaus karo mokyklą. Dalyvavo Rusijos–Japonijos kare prie Mukdano Mandžiūrijoje. Pirmojo pasaulinio karo metais (1914–1918) pulkininkas J. Kraucevičius vadovavo divizionui. 1916 metais ėjo fronto aviacijos inspektorius pareigas. 1917 metais pabaigoje įstojo į Rusijos kariuomenę. Po Spalio perversmo pasitraukė iš Rusijos kariuomenės ir sugrįžo į Lietuvą, jau nusimetusių okupacijos jungą. 1920 metų liepos 10 dieną buvo paskirtas Lietuvos karo aviacijos vadu. Jam buvo suteiktas generolo leitanto laipsnis; 1921 metų gegužės 29 dieną buvo patvirtintas Oro laivyno vadu. Per trumpą laiką pertvarkė Lietuvos aviaciją. Dalyvavo Nepriklausomybės kovose su lenkais, pats skraidė į frontą – atliko 60 kovinių skrydžių. 1921 metų gegužės 29 dieną–1922 metų

vasario 11 dieną ējo kariuomenės vado pareigas; 1927 metų sausio 27 dieną buvo paleistas į atsargą. 1929–1942 metais dirbo Čekoslovakijos firmos „Škoda“ atstovu Lietuvoje.

Artėjant frontui generolas pasitraukė į Čekoslovakiją

1945 metų gegužės 12 dieną Prahoje buvo sovietų suimtas ir nuo 1945 metų birželio 15 dienos kalinamas lageryje. Po trijų mėnesių buvo paleistas ir mobilizuotas į Raudonosios armijos atsargos diviziją. 1945 metų gruodžio 12 dieną paleistas grijo į Lietuvą ir įsirdabino inžinieriumi. 1946 metais buvo suimtas NKVD ir žiauriai tardytas Kaune bei Vilniuje. Okupacinis karo tribunolas generolą nuteisė 10 metų lagerio ir 5 metams tremties. Kalėjo Karlage, Kazachstane, kaip ir aš. Ten nebuvo sąlygų artimiau pabendrauti. Po diktatoriaus Stalino mirties, lagerių režimas sušvelnėjo. Daugelis „zekų“, tarp jų generolas ir aš, buvome paleisti iš lagerių ir grįžome į Tėvynę.

Antras susitikimas su generolu

Nelengvai įveikęs KGB

kliūtis, įstoja į Kauno politeknikos institutą ir kibau į pramoninę energetiką. Vienas to meto mano kolegų, kaunietis, juokaudamas pasisaipė, kad Kaune sargauja generolas, kurio pavardės jis nežinės. Negaišdamas nuvažiavau į Žaliakalnį ir iš tiesų pamačiau prie KPI filialo rūmų sunkiai vaikščiojantį Juozą Kraucevičių. Pasilabino, trumpai šnektelejome ir jis paprašė daugiau jo nevaranti klausimais.

1964 metų kovo 4 dieną mi-rė Kaune, palaidotas Petrašiūnų kapinėse. 1990 metų kovo 20 dieną LR Aukščiausiojo Teismo reabilituotas.

Apdovanotas: 1922 metais – 2-os rūšies Vyties Kryžiaus 1-o laipsnio ordinu, 1926 metais – Čekoslovakijos baltojo liuto 3-io laipsnio ordinu su kardais; 1929 metais – Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu; Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 2-o, 3-io ir 4-o laipsnio ordinais; Šv. Stanislovo 2-o ir 3-io laipsnio ordinais; Šv. Vladimiro 4-o laipsnio ordinu su kardais ir kaspiniu; Šv. Anos 4-o laipsnio ordinu su įrašu „Už drąsą“.

Edmundas SIMANAITIS

Naujos knygos

Knygos autorės – motina ir duktė

Tik ką mus pasiekusios atsiminimų apie tremtį knygos „Pasikalbék su manimi“ autorės yra panevėžietės Teklė Grigienė ir jos dukra Vita Grigaitė-Jokubaitienė. Jos – 1941 metų birželį ištremtos, devynerių metus iškentėjo Užpoliarėje, prie Ledynuotojovandenyno. Kiti septyneri nelaisvės metai praslinko Sibire. „Atšvilps garvežys, sustos traukinys ir visus lyg koks slibinas žmones prarisi. Ištuštės peronas ir stotis. Aš tuo ilgai lauktu traukinui keliausiu toliau: iš Kazachstano plėšinių į Novosibirsko sritį, į Kulundos stepes. Keliausiu pas mama. Kelionės... Kiek jų – ilgų ir trumpų – buvo per mano neilgą gyvenimą – du dešimtmecius! Kiek stočių ir stotelius, prieplaukų, miestų ir miestelių, gyvenviečių ir kaimų tekopravaižiuoti, sustoti, ilgiau ar trumpiu pragyventi! Ilga kelionė prasidėjo 1941 metų birželio 14-ąją, o 1942 metais laukė dar ilgesnė. Ir vis į Rytus. Tik tada aš buvau maža ir ne kažin ką tesupratau. Buvau maža tremtinė, ketverių metų „liaudies priešė“, – taip knygos prologo prisistato mažojo tremtinė Vida Grigaitė.

Knygos, kaip biografijos, struktūra tradicinė: Grigų

(Stakiu, Podelskiu, Jurkšaičiu) giminės istorija, prieškario Lietuvos ekonominis ir politinis gyvenimas, sunkūs tremties metai (Altajus, Užpoliarė, Vakarų Sibiras) ir gyvenimas Lietuvoje, sugrįžus iš tremties.

Grigų giminės šaknys Mokėkėnų kaime, Utenos valsčiuje, kur jie turėjo 10 hektarų ūki. Senelis, Antanas, kad išeistų vaikus į mokslus, kurį laiką gyveno Amerikoje ir dirbo anglies kasykloje. Grigo į Lietuvą prastos sveikatos. Jam mirus našliaiciais liko septyni vaikai.

Jurkšaičiai gyveno Piktgalio kaime, Anykščių valsčiuje. Teklei tebuvo ketveri, kai mirė jos tėvelis, palikęs našliaiciais ją, brolį ir sesę. Tačiau, sunkus gyvenimas jainesukliudė tapti mokytoja.

Įsimintini dėl išsakyti gražių minčių paskutinieji du knygos skyriai – „Burbiškėnų prasimimai“ ir Epilogas. Burbiškio kaime, Kupiškio rajone, gerbiamieji mokytojai buvo Antanas (1904–1989) ir Teklė (1914–2011) Grigai, jaunimo vakarėlių organizatoriai. Be to, Antanas Grigas 1937–1940 metais buvo Burbiškių šaulių būrio vadas, organizavo sporto šventes ir minėjimus. Anot, prof. Antano Tylos, Burbišky-

je kiekvienam atvykusiam ar vietiniui į akis krisdavo du miestelio pastatai – bažnyčia ir pradžios mokykla. Jি patį į šią mokyklą palydėjo sesuo Julė, o pirmoji mokytoja buvo Teklė Grigienė. Ji kantrai mokė septynmečius skaityti pirmuosius žodžius: „Mama mala, sula laša, tėtė tašo...“ Tą baisią 1941-ųjų naktį Grigas namuose nenakvojo, nes buvo šaulys, pat riotas. Tad į šiaurę išvežė Teklę Grigienę su dvejų metų sūnumi Algimantu ir dar ketverių neturėjusia dukrele Vita...

I mokytojų Grigų namus pasibeldė trys vyrai: du rusų kareiviniai ir Antanas Kaminskas iš Anykščių. Vaikai gulėjo kitame kambaryje. Pradėjo daryti krata, rausėsi stalčiuose, mokiniai sasiuviniuose. Nors nieko draudžiamo nerado, pasakė, kad ją areštuoja. Sutrikusiai moteriai dar paaiškino, kad ji kalta, nes jos vyras Antanas Grigas buvo vienos šaulių būrio vadas, organizavo spor-

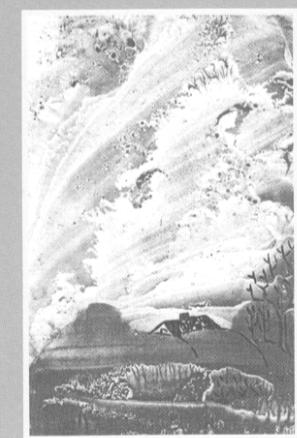
to šventes ir minėjimus. Anot, susirgo dizenterija ir 1941 metų dieną mirė. 1942 metų va-

sarą Teklę su duktė išvežė toli į šiaurę, į Trofimovsko salą. Su jomis iš traukinio išlipo keturi šimtai tremtinių. Visi stovėjo po atviru dangumi. Jiems patiemis reikėjo pastatyti barakų gyvenvietę iš lentų. Mokytojai Teklei Grigienei teko dirbti Lenos deltos žiotyse, prie Laptevų jūros.

Deja, jau po karo ir mokytojui Antanui Grigui teko paragauti sovietinių lagerių duonos. Beje, Antaną Grigą sau-gumiečiai pirmą kartą suėmė dar 1940 metų spalį. Vyrą išsivedė, o žmonai išsakė kitą dieną pristaityjimis rašomajā mašinėlē, nes miestelyje rasta spaustintų atsišaukimų. Pusmetį tardę Utenos kalėjime, saugumiečiai mokytojų Antaną Grigą paleido toliau dirbti. Aišku, Grigai žinojo, kad tai laikina laisvė. Jie suprato, kad staliniečiai sumanė ištremti švieisiausius lietuvius „pas baltas meškas“.

Knyga „Pasikalbék su manimi“ patraukia ne tik nuoširdžiai pasakojimais, bet ir po-

TEKLĖ GRIGIENĖ
VITA GRIGAITĖ – JOKUBAITIENĖ

PASIKALBÉK SU MANIMI

etiniaiš pagražinimais, – motinos ir duktės eilėraščiais. Ji iliustruota senomis šeimos nuotraukomis, Parimos Burbaitės pieštomis miniatiūromis. Tik nuliūdina žinia, kad Teklė Grigienė nesulaukė knygos pasirodymo: jos gyvenimo žvaigždė užgeso 2011 metų kovo 6 dieną. Jos duktė, knygos bendraautorė, Vita Grigaitė-Jokubaitienė su šeima šiuo metu gyvena Panevėžyje.

Stanislovas ABROMAVIČIUS

2015 m. rugsėjo 11 d.

Dirbame dėl didvyrių atminimo

(atkelta iš 1 psl.)

Keletas faktų

Lietuvos partizanas, šaulys Juozas Slavikas, gimęs 1904 metais Budiškių kaime, Liubavo valsčiuje, Marijampolės apskrityje. Nepriklausomos Lietuvos kūrimo pradžioje tapo partizanu, kovojo prieš agresorius lenkus. Istojo į Lietuvos šaulių sąjungą, priklausė 1-ajai partizanų grupei, veikusiai neutralioje zonoje. Žuvo 1922 metų birželio 17 dieną ekspedicijos prieš lenką partizanus į Varviškės kaimą metu: vienas kovėsi su apsupusiu priešu; išnaudojo visus 200 šovinių,

traukėsi, pelkėje sučiuptas ir žiauriai nukankintas. Birželio 24 dieną palaidotas Šventežerio parapijos kapinėse. 1931 metų birželio 24 dieną apdovanojas Šaulių žvaigždės ordinu.

Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris, šaulys, policininkas Antanas Gritėnas, gimęs 1894 metų gruodžio 11 dieną Petriškių kaime, Krekenavos valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Tarnavo besikuriančioje policijoje Kédainiuose. 1920 metų lapkričio 24 dieną istojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, Kédainių miesto ir apskrities komendantūroje tarnavo iki 1921 metų balandžio 2 dienos. 1921–1926 me-

tais tarnavo Kédainių, Kauno, Telšių apskrityse policijos nuovadų viršininko padėjėju. Nuo 1927 metų Seinų apskritys Veisiejų, Kapčiamiesčio, Rudaminos, Punsko nuovadose, Šventežerio policijos nuovados viršininku. Antanas Gritėnas priklausė Lietuvos šaulių sąjungos Seinų rinktinės 9-osios rinktinės Šventežerio šaulių būriui, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Seinų skyriui, Vilniui vaduoti sąjungos Šventežerio skyriui. 1934 metų gruodžio 15 dieną Antana Gritėnai keršydamas iš pasalų nušovė kriminalinis nusikaltėlis.

Gintaras LUČINSKAS

Skelbimai

Rugsėjo 26 d. (šeštadienį) 11 val. Šiaulių universiteto Baltojoje salėje (Vilniaus g. 88) įvyks „Sibiro Alma Mater“ 6-ojo tomo pristatymas.

Maloniai kviečiame dalyvauti.

Rugsėjo 15 d. (antradienį) 18 val. Vytauto didžiojo karo muziejuje įvyks pokalbis – diskusija „Lietuvos transatlantiniai skrydžiai: solo su Lituanica II“. Muziejaus Karo istorijos skyriaus specialistai supažindins su Felikso Vaitkaus asmenybe, veiks kilnojamoji paroda, skirta skrydžio su „Lituanica II“ 80-mečiui paminėti.

Pasiteirauti tel. (8 37) 422 147.

Maloniai kviečiame dalyvauti.

Rugsėjo 12 d. (šeštadienį) kviečiame į žygį „Dainavos apygardos partizanų takais“.

9 val. sv. Mišios Seirijų bažnyčioje.

9.50 val. išvykimas į Bestraigiskės mišką prie bunkerio.

10.20 val. minėjimas Bestraigiskės miške prie bunkerio.

11 val. išvykimas į Liškiavą.

11.40 val. perlaidotų partizanų pagerbimas Liškiavos kapinėse. Apsilankymas Liškiavos bažnyčioje ir vienuolyne aplinkos apžvalga.

12.50 val. išvykimas į Liepiškių kaimą.

13 val. sustojimas prie Juozo Vitkaus-Kazimieraičio paskutinės vadavietės.

Pietų pertrauka (kareiviskā košė ir arbata).

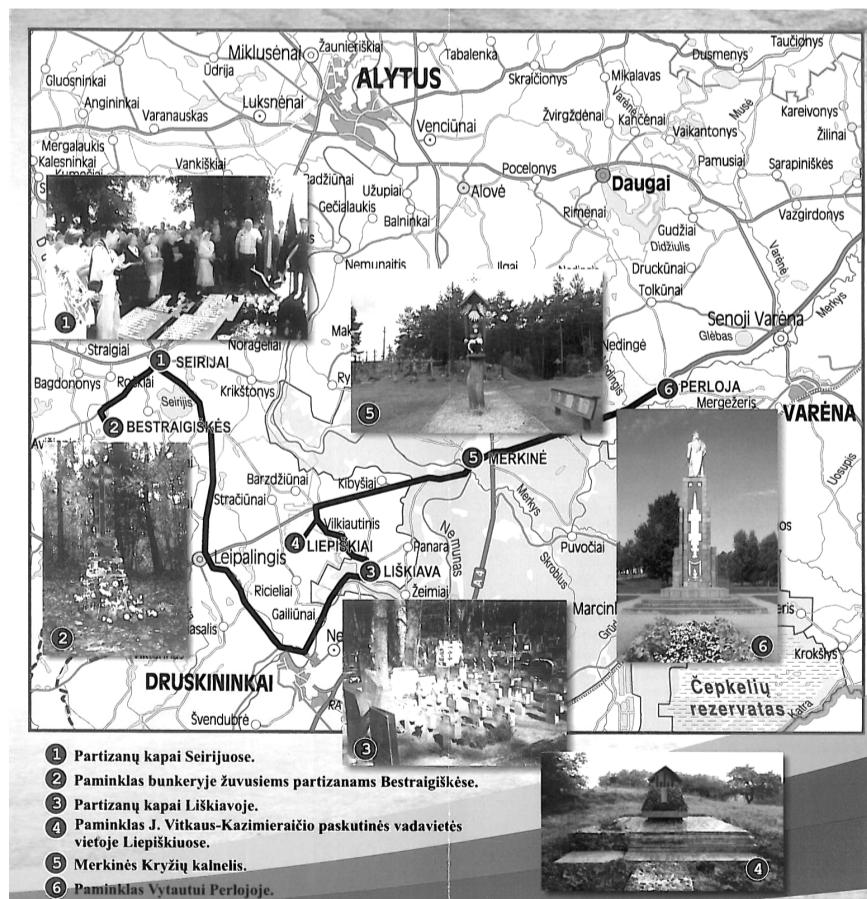
14.10 val. išvykimas į Merkinę.

14.40 val. Merkinės Kryžių kalnelio aplankymas.

15.40 val. išvykimas į Perloją.

16 val. žygį užbaigsiame aplankydami Perlojos istorines vietas. Dainuos choras „Atminantis“, dalyvaus etnografinis ansamblis, moksleiviai, kaimo muzikantai, Perlojos kaimo jauniemas.

17.30 val. renginio pabaiga.

ISSN 2029-509X

Leidėjas LPKTS

Tremtinys

Redaktorė Jolita Navickienė. Redakcija: Austėja Žostautaitė, Vesta Milerienė. Maketavo Ignas Navickas

Įmonės kodas 3000 32645

Ats./sąsk. Nr.LT18 70440600 0425 8365, AB „SEB“ bankas

Mūsų adresas: Laisvės al. 39, LT-44309, Kaunas, tel. (8 37) 323 204, faksas (8 37) 323 214
www.lpkts.lt, el. paštas: tremtinys.redakcija@gmail.com, tremtinys@zebra.lt

Redakcija pasiliauka teisę trumpinti ir redaguoti straipsnius, rankraščiai negrąžinami. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autoriaus nuomone.

ILSĖKITĖS RAMYBĖJE

Jovitas Jankauskas
1928–2018

Gimė Molėtų r. Kerobiškių k. ūkininkų šeimoje. Būdamas trejų metukų neteko tėvelio. Mokėsi Utenos, Molėtų gimnazijoje. 1950 m. arestuotas. Nuteistas ir kalintas 6 m. lageriuose. Kalėjo Lukškių, Akmenės r. Karpėnų, Pravieniškių kalėjimuose. 1953 m. išleistas. Studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijos Agronomijos fakultete. Dirbo Švenčionėlių, Šeduvos melioracijos mašinų stotyje, Vilnius kuro aparatueros gamykloje, Projektavimo-konstravimo biure, Naujosios Vilnios „Neries“ žemės ūkio mašinų gamykloje, Respublikiniame tarpkolūkinystės organizacijų susivienijime Tiekimo skyriuje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, ypač surenkant ir apibendrinant medžiagą apie kraštiečių partizanų kančias, išgyvenimus ir netektis. Parašė knyges „Skudutiškio krašto partizanai, jų rėmėjai ir ryšininkai“, „Skudutiškio parapijiečiai, nukentėj nuo Antruojo pasaulinio karo ir okupaciją“, „Skudutiškio krašto lankytinos vietas“, „XX amžius: Kaniūkų seniūnija: Alantos valsčius, Utenos apskritis“, išleido savo prisiminimus. Aktyviai dalyvavo ir rėmė jamžinant žuvusių už Lietuvą laisvės kovotojų atminimą. Jo iniciatyva Skudutiškio bažnyčios šventoriuje atidengta memorialinė lenta žuvusių krašto partizanų atminimui.

Palaidotas Vilniaus Saltoniškių kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame sūnų Steponą, seseris Aldoną ir Marytę, juų šeimas ir artimuosius.

Laisvės kovų dalyvė, hab. dr. Janina Šyvokienė

Janina Každailytė-Gideikienė
1937–2015

Gimė Šiaulių aps. Kuršėnų valsč. Kentraičių k. ūkininkų šeimoje, auginusioje keturis vaikus. 1948 m. šeima ištremta į Buriatijos Zaigrajevo r. Ilkos k. Janinai tuo metu buvo vienuoliukai metu. Tremtyje sukūrė šeimą su to paties likimo draugu Aleku Gideika. 1957 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Kuršėnuose, išsidarbino Pavenčių autotransporto įmonėje. Užaugino sūnų.

Palaidota senosiose Kuršėnų parapijos kapinėse.

Nuoširdžiai užjaučiame sūnaus šeimą, brolių, giminės ir artimuosius.

LPKTS Kuršėnų filialas

Gediminas Antanas Bračiulis
1934–2015

Gimė Lazdiju r. 1952 m. arestuotas už antisovietinę veiklą ir įkalintas Vorkutos lageriuose. Į Lietuvą grįžo 1955 m. Sukūrė šeimą. Su žmona Genovaite susilaukė penkių vaikų. Dirbo Šilutės meiliatorijos valdyboje. Aktyviai dalyvavo LPKTS Šilutės filialo veikloje.

Palaidota senosiose Šilutės kapinėse.

Užjauciamo žmoną, vaikus, artimuosius.

LPKTS Šilutės filialas

Užjauciamo

Skaudžią netekties valandą, dėl mylimos dukters mirties užjauciamo buvusių tremtinę Danutę Karankevičienę.

LPKTS Elektrėnų filialas

Atsiliepkite

Ieškau Lietuvos karininkų, ištremtų 1941 metų birželį į Norilsko lagerius, palikuonių. Skambinti Rimui Brundzai tel. 8 687 29 178.

Ieškau asmenų, kurie 1941 m. ilsėjosi vaikų stovykloje Palangoje. Prasidėjus karui, jie buvo išgabenti į tolimąjį Udmurtiją – Dedos miestą.

Skambinkite tel. (8 37) 315 628, 8 684 11 400 Albinui Slavickui.

Spausdino spaustuvė

UAB „Morkūnas ir Ko“,

Draugystės g. 17, Kaunas

2 spaudos lankai

Tiražas 2155 egz.

Kaina

0,58 euro (2 litai)

Projektą „Lietuvos Laisvės kovų, tremties ir tautos netekcių atspindžiai“ remia

S P A U D O S ,
R A D I O I R
T E L E V I Z I O J O S
R È M I M O
F O N D A S

Skardupiuose

Skardupių kaimasyra 10 kilometrų į pietvakarius nuo Marijampolės. 1939 metais to kaimo ūkininkai Žaldaris ir Penčyla bažnyčiai padovanojo po žemės sklypą, apie tris hektarų. Marijampolės vienuoliai marijonai jau anksčiau rūpinosi įkurti Skardupiuose parapiją. Prieš pat bolševikų okupaciją bažnyčia buvo pradėta statyti. 1940 metais kunigas Antanas Ylius buvo paskirtas Skardupių parapijos klebonu, kur kunigo A. Kazlausko rūpesčiu buvo padėti bažnyčios pamatai. Kunigui A. Yliui teko visi statybos darbai, nepaprastai sunkūs, Lietuvą okupavo bolševikai. Nacių okupacijos metais kunigas A. Ylius bėgė įrengti bažnyčią, taip pat pastatė dviem aukštų kleboniją, pritaikytą gyventi vienuoliams. Klebonijoje nacių okupacijos metais išsaugojo ketu-

ris žydus, vėliau jie visi išvyko į Izraelį. Prasidėjus antrajai bolševikų okupacijai, 1944 metų rugpjūčio pabaigoje, kunigo A. Yliaus iniciatyva klebonijoje buvo įkurtas pirmasis Algimanto partizanų būrys, kviečiami slapti susitikimai. 1945 metų birželio 23 dienos susirinkime, kuriame dalyvavo Antanas Ylius, Leonas Taunys, Jonas Pileckis, Albinas Ratkelis ir Vytautas Gavėnas, buvo nutarta įsteigti rajono partizanų štabą, į kurį būtina įtraukiti buvusius Lietuvos kariuomenės karininkus.

1945 metų liepos 19 dieną Skardupių klebonijoje įkurtas rajono partizanų šstabas, viršininku išrinktas kpt. Leonas Taunys. Visi štabo nariai kunigui Yliui davė partizano priesaiką. Partizanų šstabas posėdyje svarstė partizanų būrių geresnio organizavimo klausि-

mus, spaudos platinimo reikalus, darbo programą.

1945 metų liepos 23 dieną buvo priimta Štabo darbo programa. Užklebonijos klojimo, po malkine iškastas bunkeris, kuriame buvo laikomi ginklai, šaudmenys, amunicija, rašymo mašinėlė, radijo imtuvas, rotatorius. Ten daugiausia dirbdavo Komplektavimo ir ginklavimosi skyriaus viršininkas ir apygardosvado adjuntas Jonas Pileckis.

1945 metų rugpjūčio 15 dieną Skardupių klebonijoje buvo sušauktas susitikimas, kuriame dalyvavo visi štabo pareigūnai, iš Kazlų Rūdos miškų atvykės ltn. V. Bacevičius-Vygandas, iš Prienų apskrities-partizanų junginio atstovas ltn. K. Lapinskas-Birželis, iš Alytaus apskrities – kpt. V. Navickas-Perkūnas, V. Radzevičius-Vaidila, V. Kulboka, garsus Lietuvos sportininkas J. Sačkus-Uosis ir plk. L. Butkevičius-Luobas. Buvo įkurtas Tauro partizanų apygarda, kurių priklausa Marijampolės, Šakių, Vilkaviškio, Lazdijų apskritys ir Alytaus bei Kauno apskričių dalis, esanti kairiajame Nemuno krante. Pirmuoju apygardos vadu išrinktas kpt. Leonas Taunys-Kovas. Sudarytas apygardos šstabas ir pasiskirstyta pareigomis, sudary-

tos penkios Tauro apygardos partizanų rinktinės, nutarta parengti Tauro apygardos partizanų statutą, taip pat nutarta vietoj kelių partizanų laikraščių palikti vieną – apygardos organą „Laisvės žvalgas“. Redaktoriumi paskirtas V. Radzevičius.

1945 metų rugpjūčio 21 dieną Skardupių parapijos klebonijoje apygardos štabo posėdyje priimtas Tauro apygardos partizanų statutas, kurio pagrindu vadovavosi ir kitos partizanų apygardos, kurdamos savo statutas.

1945 metų rugsėjo 16 dieną Skardupių parapijos klebonijoje įsteigtas Lietuvos išlaisvinimo komitetas (LIK). Pirmininku išrinktas plk. Liudvikas Butkevičius-Luobas. LIK neįtikėtinai energingai išplėtė savo veiklą, Skardupių parapijos klebonijoje posėdžiai vyko vienas po kito. Buvo nutarta įsteigti visos Lietuvos išlaisvinimo komitetą. Svarbiausias komiteto uždavinys – išvaduoti Lietuvą ir atkurti nepriklausomą, demokratinę valstybę. Spalio 5 dienos posėdyje, po susitikimo su Žemaitijos partizanais ir Kauno pogrindžio atstovais, buvo nutarta sudaryti Vyriausiąjį Lietuvos išlaisvinimo komitetą bei susitikti su Lietuvoje esančiais Lietuvos kariuomenės generolais Pečiulioniu ir Zaskevičiumi bei pulkininku Mačioku ir sudaryti Vyriausiąjį karių štabą. Steigiamasis suvažiavimas šiuo klausimu numatytas lapkričio

11-ąjį nevyko dėl Tauro apygardos vadovybės arešto. 1945 metų spalio 22-osios naktį Skardupių parapijos klebonijoje buvo suimti Tauro apygardos įkūrėjas kunigas A. Ylius, LIK pirmininkas plk. L. Butkevičius ir kiti.

1990 metų rugpjūčio 15 dieną prie Skardupių parapijos klebonijoje buvusių politinių kalinių ir tremtinių iniciatyva pritvirtinta atminimo lenta, pastatytas paminklas Tauro apygardos įkūrimo 50-mečio proga.

Skardupių parapijos klebonijoje kunigo A. Yliaus iniciatyva išsaugoti visi posėdžių protokolai ir partizanų statutas. 1992 metų sausį Tauro partizanų apygardos įkūrėjas buvęs politinis kalinas A. Ylius atvyko į Skardupius ir parodė, kur paslėpti Tauro partizanų apygardos dokumentai, šiuo metu saugomi Marijampolės Tauro apygardos partizanų ir tremties muzieje.

Skardupių parapijos klebonija yra vienintelis Lietuvoje bažnytinis pastatas, kuriame kunigo iniciatyva buvo įkurtas Lietuvos partizanų apygarda. Pastatas įtrauktas į Saugomų istorinių objektų registrą. Dėja, šiuo metu jo būklė kritiška, nes vien dabartinio klebono A. Kanapkos rūpesčiu ir pastangomis pastatą restauruoti neįmanoma, tačiau unikalų istorinį objektą būtina išsaugoti ateities kartoms.

**Aldona VILUTIENĖ,
Laisvės kovų dalyvė**

Mūsų kančia prisidės prie Lietuvos laisvės

(atkelta iš 5 psl.)

Sapnai ir malda palaikė mūsų gyvastį. Sapnuose regėdavau Lietuvą, gimines, savo vankus. Maldoje taip pat mintys skrido į Lietuvą. Prašiau Dievą išplėsti Lietuvą iš kraugeroio nasrū. Sapnuose ateidavo pas mane mažasis. Jį palikau be mokslo, be plunksnų. Jis ateina kaip mokytojas. Visus aplenkęs, visus praaugęs. Išsilavinęs, panašus į senelį.

Kalėdų lageryje laukdavau. Tikėjau pasaulio Atpirkėjo galia. Zinojome visi, kad mūsų kančia prisidės prie Lietuvos Laisvės.

Velykos

Kristaus Prisikėlimo ir į Dangų žengimo šventė Lietuvoje siejasi su pagoniškaja pavasario švente. Po šaltos žiemos atgimsta žemė, dangaus šviesumas kelia džiugina žmogų. Velykų rytais bažnyčioje pats pakiliausias. Prikaltas prie kryžiaus Kristus žengia pas Tėvą, pasaulio Sutvėrėją. Vaikys-

tėje tėvai aiškindavo, kad Velykos – tai prisikėlimo šventė. Visa, kas gyva, bunda iš žiemos miego. Mažas vabalėlis ir gallingas ažuolas, miškai ir laukai keliasi iš žiemos miego. Kokie papročiai puošia Velykų šventę? Vieni atėję į gilius senovės, kiti – kartu su krikščionybe. Lageris prieš Velykas, ir lietuviškas, ir rusiškas, pilnas inter Nacionalo, šlykščių kalbu apie kunigų ištvirkavimą, vagystes. Tik Leninas ir Stalinas dorongi, šventi, verti Dangaus kralystės. Velykas šventėme mintyse. Neduok, Dieve, viršininkai pamatys šviesų kalnio veidą, tuo į karcerį uždarys saveitę. Po Stalino nugaišimo religinės šventės buvo švenčiamos ir lageryje. Pirmą kartą Velykas šventėme 1954-aisiais. Visilietuviai katalikai priėjo išpažinties, priėmė Komuniją, giedojome šv. Mišias. Paruošėme altorėlį, vyskupas aukoją šv. Mišias. Dar ir balsai atsirado. Visas lageris suskambo. Byréjo džiaugsmo ašaros.

Laisvės rytais

Vasario 16-oji – mūsų šeimos šventė, senelis visam kaimui suruošdavo pokylį. Kaimo moterys prikepdavo bulvinius blynus, vyrai padarydavo „bačką“ alaus. Ūždavo kaimas visą dieną. Dažnai ir kitų kaimų jaunimas ateidavo linksmintis. O vaikai? Vaikai taip pat laukdavo Vasario 16-osios. Sūnus deklamuodavo Maironi, Anele su Adele prieš šventę repetuodavo vaidinimą. Kituose kaimuose Užgavėnes šventė, mūsų kaime Vasario 16-oji – išpudingesnė. Tiesa, Morė nedegindavo, bet keli laužai degė, šauliai pyškindavo iš sau-

tuvų prieš vidurnaktį. Jaunimas dūkdavo iki paryčių, mūsų namai spindėdavo, muzika, dainos skambėdavo.

Lageryje kiekvienais metais prisimindavome Laisvės dieną, bet pašnabždomis, o po „vado“ mirties surengėme tikrą šventę. Gavome siuntinius, o ir patys prisitaupėme.

Spaudė neregėtas šaltis, darbai sustojo, nors visus išvare iš zonos, bet greitai sugrižome. Išrikiavome stalus, greitai padengėme, kol sargybiniai lauke traukė suktines, susirinko vyrai iš trijų barakų – ne tik lietuvių ir latviai, kurie dengė stalus, bet ir uzbekai, vokiečiai, japonai. Jie dar vis nebuvo išleisti į laisvę.

Lietuvos vyskupas peržengino mūsų stalus, sukalbėjo maldą ir pasakė: „Ne tik lietuviams ši diena brangi, Laisvės troškimas nenumaldomas. Netoli diena, kai mes visi būsime laisvi.“ Ir užtraukė Kudirkos „Tautišką giesmę“. Atskubėjė sargybiniai, iškvieсти viršin-

kai netrukdė švesti. Po Stalino mirties lageriuose pasikeitė viršininkai, jiems svarbiausia buvo planus vykdyti, medžius priduoti.

Barakas skambėjo nuo dainų ir giesmių, lietuviai, latviai, rusai, žydai, vokiečiai, kurie nei žodžiu nesuprato lietuviškai, traukė „Ant kalno mūrai“, „Du broliukai“. Buvęs Lietuvos karininkas kapitonas sakė kalbą ir vertė į rusų, vokiečių, lenkų kalbas. Japonas, buvęs pulko vadas, kalbėjo apie žmonių tvirtybę: „Kūnas alkansas, kurie svėrė 100 kilogramų, darbar 40, bet jo dvasia darbar daug kartų galingesnė. Galima kūnų įveikti, dvasios – ne“.

Tiesa, mane ir dar tris bičiuliai po šventės pasodino į karcerį už darbininkų tvirkinimą, atitraukimą nuo planų vykdymo. Kitais metais vėl šventėme, ir vėl sodino į karcerį, tik jau ne mane, o jaunesnius lietuvius

Parengė Juozas DANILEVIČIUS